

Posudek oponenta na diplomovou práci Bc. Jakuba Charváta: *Příroda jako mýtus*

Cílem diplomové práce *Příroda jako mýtus* je najít odpověď na otázku, „co je to příroda“ a jak se proměňovalo chápání přírody v různých historických obdobích a u různých sociálních skupin. Tato odpověď má být nalezena skrze zkoumání takových kulturních jevů, jako je beletrie, reklama, přírodomilská hnutí aj., v období od konce 18. století do současnosti. Teoretický rámec pro tento náročný projekt má představovat koncepce dvojstupňového systému značení z *Mytologií* Rolanda Barthesa. Samotný text práce má něco přes 60 stran, následuje standardní seznam literatury.

Téma diplomové práce je zvoleno vhodně, interpretace přírody v různých kulturách představují jednu z důležitých oblastí sémiotického výzkumu. Je jen škoda, že autora zřejmě sémiotika a ani literární teorie příliš neoslovila, protože se ve svém textu zaměřuje zejména na kulturní dějiny a popisně pojaté dějiny literatury. Především však jeho diplomová práce trpí celou řadou vážných metodologických, argumentačních i jazykových nedostatků, které snižují její celkovou hodnotu natolik, že ji není možné doporučit k obhajobě.

Dostačujícím důvodem pro mé negativní stanovisko je skutečnost, že diplomová práce postrádá jakoukoli teorii nebo konceptuální rámec, o které by se mohly opřít analýzy literárního a dalšího materiálu. Tvzení, že tímto teoretickým rámcem bude Barthesův koncept mytologie, které se objevuje v úvodu, je zcela zavádějící, protože žádná taková analýza nikde nenásleduje a k Barthesovi se autor vůbec nevrací. Pokud je však toto tvrzení uvedeno také v abstraktu, který má přesně a pravdivě vystihovat obsah diplomové práce, snažím se to nechávat jako záměrné matení čtenáře, ale pouze jako výraz autorova přesvědčení, že s barthesovskými kategoriemi v textu implicitně pracuje. To se však nikde v textu neprojevuje s výjimkou závěru, kde autor poznamenává: „... problém je v tom, co je oním znakem, který je v mýtu ve funkci označujícího“ (str. 62). Je sice potěšitelné, že si aspoň v závěru vzpomněl, že takový problém se ve vztahu k barthesovské koncepci klade, ale v diplomové práci to je příkladem naprosto nedostatečného využití teorie. Současně musíme dodat, že i název práce je zavádějící, protože není jasné, že a jakým způsobem autor „mýtus přírody“ v textech nalézá a analyzuje.

Problémy však zdaleka nekončí tímto zásadním nedostatkem. Práci musím odmítnout také proto, že se v ní negativně projevuje neochota nebo neschopnost abstraktně myslet za pomoci obecných teoretických schémat, analýzu provádět na základě promyšleného a odůvodněného metodického postupu a respektovat pravidla akademické argumentace a vyjadřování.

Pokud jde o „teorii“, je asi třeba hledat v obecnější kapitole, která se na pouhých 6 stranách snaží zodpovědět klíčovou otázku, co to je příroda? Jaká je autorova odpověď na tuto záludnou otázku, je obtížné zjistit, protože ledabylo přechází od jakéhosi pokusu o výčtovou definici (kameny, Dášeňka atd.) k teorii literárních toposů a hned zase dále k pohyblivé hranici mezi přírodou a kulturou. Zcela neuspokojivý je výklad o estetice přírody, jemuž je věnována méně než jedna stránka. Kvalitu autorovy argumentace výmluvně dokládá závěrečný odstavec této části, který říká asi tolik, že na tom, jaké estetické pojetí přírody si zvolíme nebo jaké v dané době převládá, vlastně moc nezáleží a můžeme jít vesele dál: „Estetická funkce přírody je v různých estetických doktrínách různě pojímaná, některé ji velmi upozadují nebo dokonce ignorují, pokud ne úplně vylučují. Ovšem je spousta jiných funkcí, které příroda může plnit, a my se o nich budeme bavit na následujících stranách.“ (str. 15) Autor předpokládá „spoustu jiných funkcí“, ale nenamáhá se vysvětlit, o jaké jde.

Další výklad je uspořádán chronologicky, podle úseků českých kulturních dějin, jimiž se autor postupně zabývá: dlouhé 19. století, První republika, období totality a „přelom tisíciletí“. Je nelogické, že vypadla léta první světové války, a spojení let 1938-1989 do jednolitého období totality je přinejmenším diskutabilní, leč z meritorního hlediska jde o otázky podružné. Závažnější je, že text nedodrží proporce mezi kapitolami stanovené v úvodu. Zde autor o posledním období říká: „Přesto, že se jedná o nejkratší pozorované období, chci mu věnovat nejvíce pozornosti a konfrontovat témata, fenomény a názory, které se objevily (*sic!*) v předchozích etapách, se současným stavem.“ (str. 8) Tato část je ale naopak ze všech nejkratší a o nějaké konfrontaci se staršími modely přírody nemůže být řeči.

V historických kapitolách, které tvoří zdaleka největší část práce, se autor pokouší o rozbor dosti nahodile vybraných kulturních produktů, který se z důvodů, jež jsou dosti nejasné, proplétá se zcela nerelevantními exkurzy o vývoji turismu, trampingu, junáka a podobných hnutí v české společnosti. Výklad je z velké části kulturněhistorické spíše než sémiotické povahy, ale ani v rámci disciplíny kulturních dějin není původní a bezchybný. Skládá se převážně z převzatých zjednodušujících tvrzení typu „Většině obrozenců byla zkrátka košile bližší než kabát a soustředili se na osvětovou a vlasteneckou funkci své tvorby, aniž by reflektovali evropský umělecký vývoj.“ (str. 18) Některé pasáže jsou značně závislé na (citované) sekundární literatuře, jako třeba úvod k výkladu o 19. století (str. 16-17) na Macurově *Znamení zrodu*.

I když autor s koncepty a klasifikacemi literární historie pracuje korektně, neplatí to v případě naturalismu, který je zcela chybně nebo přinejmenším matoucím způsobem popisován jako směr představující návrat k přírodě (str. 27).

Zásadním problémem je samotný výběr materiálu, který má být prozkoumán. Na str. 7 autor sice píše: „Nemám v úmyslu projít dějinami den po dni a rok po roku a reflektovat co nejvíce možných zdrojů, nýbrž si vybírat jen to, co shledám důležitým a vypovídajícím“, ale takové zdůvodnění je pro vědeckou práci nepřijatelné. Vůbec nedefinoval, jaké zmínky o přírodě hledá a s jakou koncepcí přírody pracuje. Na str. 6 podává pouze subjektivní výčet toho, v jakých souvislostech se příroda v současné době objevuje.

Do zkoumaného vzorku jsou vedle sebe řazena díla jako Máchův Máj, tvorba autorů K. V. Raise, Boženy Němcové, Terézy Novákové nebo bratří Čapků, ale také skautské příručky a knihy pro mládež od Jaroslava Foglara, komiks „Družina Čápů“, televizní seriál Chalupáři, film „Na samotě u lesa“, undergroundová trilogie Jana Pelce, reklama na automobil, grafické vizualizace developerských projektů, reklama na minerální vody nebo také pepřový sprej. Následně se vrací k literatuře (Jáchym Topol, Petr Kořátko) a filmu („Cesta z města“), pokračuje hudebním albem od skupiny Tatabojs a končí ekologickými hnutími Duha, Brontosaurus nebo Greenpeace. Princip výběru těchto a ne jiných textů zůstává čtenáři utajen. To je naprosto zásadní problém, protože autor zpracováním omezeného subjektivního vzorku nemůže zodpovědět obecnou otázku, jak se proměňovalo pojetí kultury v různých dobách a sociálních skupinách. Rozpaky nebudí ani tak přítomnost některých textů jako spíše absence jiných. Proč byla například vynechána Hálkova sbírka *V přírodě*, Olbrachtova líčení divoké přírody zakarpatské Rusi nebo Nezvalových *Pět minut za městem*? Opomenutí je ale mnohem více, protože příroda v autorem sledované, nespecifikované podobě, se dá najít prakticky ve všem. A proč Dášěnka a ne Šlejharovo *Kuře melancholik*?

Nutně tedy platí, že prakticky všechny autorovy zobecňující závěry jsou neprůkazné a bezcenné.

Nejen výběr materiálu, ale i samotné analýzy jsou zcela odbyté a nekoncepční. Jedním z vrcholů v negativním smyslu je půlstránkový rozbor Němcové *Babičky*, v němž autor dochází k imponantně originálnímu závěru: „V souvislosti s nimi [svátky a zvyky - autor] i s každodenním životem, který se během roku s ročními obdobími postupně proměňuje, se setkáváme s velkým množstvím jednotlivých přírodních objektů z řad fauny, flóry i neživé přírody.“ (str. 21)

Pokud není již na začátku jasně stanoveno, co, kde a jak chce zkoumat, nijak nepřekvapí závěr, ve kterém autor dochází k tomu, že sice „se mu podařilo nashromáždit poměrně značné množství různých příkladů, kde se příroda objevuje v různých souvislostech“ (str. 61), ale také že „rozsahem práce takřka vyloučil hlubší zkoumání zachycených jevů“ (tamtéž), a že tedy vlastně nic nevyzkoumal:

„Jsem si vědom, že rozsahem práce jsem takřka vyloučil hlubší zkoumání zachycených jevů, ale věřím, že jejich pestrost a vzájemné paralely či kontrasty jsou dostatečně zajímavým východiskem pro závěrečné vyvozování.“ (str. 61)

A dále:

„Předpokládal jsem, že bude možné odvodit, jak se význam přírody, resp. přístup k ní, měnil na časové ose. Jenže vývoj, který je zachycený třeba v dějinách estetiky, kdy se v různých obdobích měnil význam přírodních objektů od dominantní role k ignoraci a zase zpět, v jiných odvětvích nenastal ... Jako neúspěšná se ukázala i snaha zobecnit výklad jednotlivých typů zastoupení přírody...“ Aby však autor svou práci přeci jen nějak učeně uzavřel, o pár vět dál konstatuje, že se příroda nejčastěji objevuje jako místo úniku od těžkosti všedních dní. To je však třeba brát jako jeho vlastní subjektivní projekci, pro kterou nemá empirickou oporu. Dost prázdně pak vyznívá zřejmě na efekt vystavěná závěrečná věta: „Jisté je, že na zatrávněné střeše bytového komplexu se únik do přírody nepovede.“ (str. 62)

Málo úsilí bylo věnováno tomu, aby si tvrzení obsažená v různých částech práce neodporovala. V úvodu autor praví: „Teď, na samém začátku svého bádání, se domnívám, že způsob myšlení o přírodě se během uplynulých přibližně dvou století, která budu analyzovat, dramaticky změnil, stejně tak jako samotný pojem ‚příroda‘.“ (str. 9) V celé další práci včetně závěru se však k tomuto tématu už nevrátil a výklad o onom „dramatickém zlomu“ nám zůstává dlužen.

Nedostatek péče o logickou sevřenost argumentace je vhodné doložit ještě aspoň jedním dalším příkladem. Svůj výklad trampingu, skautingu a woodcraftu autor zakončuje tvrzením: „Ukazuje se, že pobyt v přírodě je bez ohledu na další ideje hlavní motivací a základním pojítkem všech tří sledovaných zájmových skupin.“ (str. 42) Toto není jen banální tvrzení (málokdo asi neví, co dělají skauti), ale i hezký příklad *petitio principii*: autor si nejprve vybral ona hnutí právě kvůli tomu, že reprezentují moderní způsoby organizace pobytu v přírodě, aby poté „zjistil“, že pobyt v přírodě je jejich vlastní motivací.

Už jsme zmínili, že v průběhu svých literárních analýz autor často odbočuje k dalším samostatným tématům, jako jsou historie trampských hnutí, chatařství a chalupářství, vojenské kluby nebo značky oblečení do přírody, čímž vzniká velké množství textu, který je pro tuto práci zcela bezúčelný a funguje jako pouhá „vata“. Tato témata, jako právě např. trampská hnutí, chatařství a chalupářství, mohou být zkoumána v samostatných historických nebo sociologických studiích, pro sémiotickou analýzu přírody v literatuře mají význam pouze tangenciální. Autor navíc nepracuje s veškerou dostupnou literaturou a v podstatě opakuje věci dobře známé, často do úmorného detailu.

Velkou slabinou práce je přílišná argumentační a formulační ledabylost, která někdy výrazně přesahuje meze toho, co je v diplomové práci ještě přípustné. Začněme od nejasných tvrzení, jaké představuje například úvodní formulace cíle:

„Pokusím se jako metodologický nástroj využít Barthesův dvojstupňový systém značení, díky němuž snad bude možné vykazovat, jak je příroda v určitých epochách kulturně kódována a tudíž přepisována druhotnými významy, a jak je v tomto přepisu zakryt pohyb signifikace. Teprve v pohybu zakrytí lze totiž evokovat přirozenost určitých mýtů.“ Celý tento citát je zbytečně šroubovaný, Barthes spíše zakrývá, než odhaluje. A proč „evokovat“ ve druhé větě?

Hodná připomenutí je tato vysloveně kostrbatá formulace hraničící až s parodií akademického stylu:

„Vzhledem k tomu, že se chci soustředit na české prostředí, bude jistě jen dobře, že budu převážně vycházet z prací českých vědců, ačkoli jistě se neubráním tomu, abych citoval zahraniční autory. Ostatně ani autoři právě zmíněné publikace se tomu neubránili a hojně se odkazují například na Kanta a Darwina. Ze současných autorů uvádějí například Stanislava Komárka, jej budu jistě uvádět i já, neboť se hojně věnuje problematice přírody a kultury.“ (str. 9)

O nedostatku pozornosti při editaci textu svědčí výrok, který v současném znění sugeruje velmi složité kauzální souvislosti, jež by autor měl problémy obhájit: „Nejprve se podíváme, jaký dopad měl dějinný vývoj na hnutí, o jejichž vzniku jsme psali v předchozí kapitole, a zda to mělo dopad na vnímání přírody či její význam pro jejich členy“ (str. 40).

Tato věta spojuje v jedno gramatické a interpunkční chyby s vyšínutím z vazby: „Vedle aktivit místních organizací zřizujících malé přírodní chráněná území, jejich svaz také úspěšně loboval, takže nově vzniklá republika měla na svém Ministerstvu školství a osvěty, pod kterým byl zřízen Státní památkový úřad, který zřizoval a spravoval přírodní rezervace, jejichž počet se do roku 1938 vyšplhal na 142.“ (str. 39)

V diplomové práci J. Charváta se vyskytuje jen málo gramatických chyb, překlepů nebo nedostatků ve formální úpravě (nejvíce na str. 22, 23 v odkazech na poznámky pod čarou a vedle toho občas výpadky typu „... se setkáváme z popisy přírodního prostředí ...“ - str. 30), práce však vykazuje značné nedostatky ve stylistice. Text je na vědeckou práci napsán příliš žoviálním způsobem („...osudy trampů zachycují pánové Rada a Žák...“ – několikrát, „...na přírodu si posvítím u bratří Čapků...“ – str. 8, „...budeme se bavit o větších celcích...“ – několikrát, „Já bych ale chtěl...“ - str. 24). Nešťastný je sklon k bombastickým hodnotícím soudům, které vůbec nejsou potřebné: povídka Boženy Němcové Čtyry doby „patří k tomu nejpozoruhodnějšímu, co první dáma české literatury kdy stvořila“ – str. 19, „V Kulhavém poutníku, Čapkově patrně nejdoceněnějším díle...“ - str. 31). Také je nutné autorovi připomenout, že v moderní západní akademické kultuře se na citované autory neodkazuje křestním jménem, nýbrž příjmením: „... dochází Lubomír k závěru...“ (str. 22).

Tato diplomová práce, nebo také řečeno slovy samotného autora „pokus o společensko-kulturní průřez bezmála dvěma sty let napříč třemi staletími“ (str. 61), se příliš nepovedla, a proto ji nemohu doporučit k obhajobě. Její přepracování by mělo být zcela zásadní.